

Tárgyi anyanyelve: népi kézművesség

Interjú Pál Miklósnéval

A Nemzeti Művelődési Intézet az elmúlt nyolc évben több szervezettel kötött stratégiai és szakmai szempontból is kiemelkedő együttműködési megállapodást, többek között a Népművészeti Egyesületek Szövetségével is, melynek oszlopos tagja a Békés Megyei Népművészeti Egyesület. Az egyesület elnöke a magyar népművészet motorja, kifogyhatatlan energiája mindenkit magával ragad. Pál Miklósnéval, vagy ahogy szinte az egész ország ismeri, Pál Ancival Lakiteleken volt szerencsénk beszélgetni.

Hévizi Róbert: *Nehéz valakitől, aki egész életét a kultúra, a közművelődés és a népművészet büvös hármasa jegyében élte azt kérdezni, hogy ő maga hogy kezdte, mikor találkozott először a kultúrával? De mégis fontosnak tartom, mert erről még sosem beszélünk.*

Pál Miklósné: Már általános iskolás koromban is „nyüzsgő” voltam, részt vettem az akkori közösségi életben. Aztán egyszer csak ott találtam magam a szülőfalum művelődési házában, ahol ifjúsági klubot vezettem és egy színjátszó csoportnak is tagja voltam, ez meghatározó szerepet töltött be

az életemben. 19 éves koromban megismerkedtem a férjemmel, aki végzett népművelő volt és beleszőpöntem a közösségi művelődés, vagy ahogy akkor hívták, művelődési házi mozgalomba. Békéscsabán, a Megyei Művelődési Központban kezdtem dolgozni, ez volt az első és utolsó munkahelyem nyugdíjazásomig.

H. R.: *Több évtizede a Népművészeti Egyesületek Szövetségének választott tisztségviselője, elnöke. Mesélne nekünk bővebben a NESZ létrejöttéről?*

P. M.: Még jóval a rendszerváltás előtt a kultúra területén dolgozó emberek úgy gondolták, hogy alternatívákat kell találni a különböző szervezeti formákra. Ekkor jött létre többek között az Országos Népművészeti Egyesület is, ekkor 1982-t írtunk. Akkor még nem tudtuk, hogy ezt hogyan kell művelni, egyáltalán hogyan kell civil szervezeteket létrehozni és működtetni. Jellemző módon, Magyarországon „felülről”, a minisztériumból kezdeményezték a civil szervezetek létrehozását.

Sok helyen jártam a világban, és ahol a népművészetről beszéltek, ott mindig hozzátették, hogy

a nemzet kultúrájának felszínre hozatala, szembenállást jelent az adott országra erőszakolt kultúrával, kultúrákkal. Nálunk a '80-as években, amikor az addigi politikai helyzet lazult, akkor sok merész ember úgy gondolta, hogy a népművészeti örökségünket meg kell mutatni (a keletről mindent beborító, meghatározó kultúrával szemben). Tehát ez egy „ellenzéki” mozgalom volt, arra irányult, hogy a sajátos magyar kulturális értékek kerüljenek a felszínre.

Ma már természetes mindenki számára, hogy nemzeti identitásunkhoz nagyban hozzátartozik hagyományaink megőrzése. Az országos egyesület megalakulásától

Pál Miklósné a Család és közösség konferencián

eltelt körülbelül 10 év, amikor sikerült talpra állítani a szövetséget, s létrejöttek a megyei önálló szervezetek, 19 darab. A közel 40 év alatt a tagszervezetek száma folyamatosan nőtt, részben Magyarországról csatlakoztak, de vannak tagjaink Kárpátaljáról, Erdélyből és a Vajdaságból is. Jelenleg 60 szervezet és körülbelül 4000 tag alkotja a Népművészeti Egyesületek Szövetségét, amely egy jól működő hálózat és egy nagy család.

H. R.: *Ez hogyan működik megyei szinten, mi a helyzet a Békés megyei egyesülettel?*

P. M.: Amit ma népi kézműves-ségnek nevezünk, az a XVIII-XIX. században az önálló parasztgazdaság eszközeinek, felszereléseinek elkészítését, a lakások berendezési tárgyainak létrehozását stb. jelentette. Annak idején a férfiak kosarat, gyékényt fontak, ők készítették el a házuk fa oromzatát, a bútorokat, a díszes faragásokat. Az asszonyok megszótták az alapanyagot, ruhát, háztartási textíliákat varrtak belőle. Tájégségként eltérő tárgykultúrát hoztak létre, amely egyik helyen szegényesebb, a másik helyen gazdagabbra sikeredett. Békés megye messze elmaradt például a Matyóföld vagy Mezőség tárgykultúrájától. A kutatók figyelme sem irányult erre a térségre.

Egy ilyen megyében kellett elkezdeni az értékek összegyűjtését.

Ez volt a mi feladatunk: gyűjtöttük azokat a kincseket, amelyek csak a megyére jellemzőek. A Békés megyei egyesület mint az országos szervezet tagja, 38 évvel ezelőtt alakult meg, és 1990-ben az elsők között vált önálló civil szervezetté.

A több évtized alatt felfedeztük a hímző, a fazekas, a faműves kultúránkat, de sorolhatnám a többi népi kézműves szakágat is. Hosszú ideig elsődleges feladatunk a kutatás volt, a másodlagos, ami most talán már elsődlegesnek tekinthető,

a tudásátadás. Az a célunk, hogy ez a kultúra megmaradjon és tovább éljen. Ennek érdekében rengeteg képzést, tábort, műhelyfoglalkozást szerveztünk és szervezünk, melynek eredményeként a Népművészeti Egyesületek Szövetségének tagszervezetei között a Békés megyei a legnagyobb, jelenleg a taglétszámunk 400 fő.

H. R.: *A Nemzeti Művelődési Intézettel milyen kapcsolatban állnak?*

P. M.: A Népművészeti Egyesületek Szövetségének jó és sokrétű együttműködése van a Művelődési Intézettel. Závogyán Magdolna ügyvezető asszony a stratégiai megállapodás megkötésekor, így fogalmazott: „a Nemzeti Művelődési Intézet nem lehet egyedül képes mindezenre, ha partnerséget kötünk a közművelődés egyes tevékenységeit felölelő hálózatokkal, akkor kölcsönösen nagyon jól ki tudjuk egymást egészíteni. Ők hoznak bizonyos tudást, mi hozzáteszük a miénket, és a kettő tudásból – kettő pénztárcából – csodákat lehet megvalósítani.” S ez valóban így van.

Nagyon sok közös projektünk volt már eddig is, amelyből csak néhányat idézek fel. *Közfoglalkoztatottak képzése*, amelyben három-négyezer ember ismerked-

Nép kézműves tanfolyam a Kulturális Közfoglalkoztatási Program keretében

Újra öltünk és örökítünk szakkör Békés megyében

hetett meg a népi kézművesség különböző területeivel, kapott bepillantási lehetőséget tárgyi anyanyelvünkbe.

Számomra nagyon kedves, hozzám nagyon közelálló volt az *Újra öltünk és örökítünk program*. A szikra Békés megyében pattant ki. Az apropót egy, a Kárpát-medence hímzőkultúráját bemutató

kiállítás adta. Ügyvezető asszony, aki egyébként nemcsak szereti, hanem valamikor aktívan művelte is a népi kézművességet, rácsodálkozott, nagyon tetszett neki. Felhívtam rá a figyelmét, hogy jól nézze meg, mert ilyen nem sokáig láthat, mivel a '70-es, '80-as években indult hímzőszakköri mozgalom gyakorlatilag eltűnt. Akkor azt mond-

ta, „hívjuk újra életre őket”. Először két megyében indítottunk szakköröket, majd többre is kiszélesítettük e tevékenységet.

Közös projekt volt a *Komatál program* is. Az ötlet Závogyán Magdolnáé volt, a Népművészeti Egyesületek Szövetsége mellé állt és közösen valósítottuk meg. Régen fontos esemény volt a gyermek születése, az adott család segítése. A komatál arról kapta a nevét, hogy a koma, vagy a komaasszony ebben vitte az ételt a gyermekágyas asszonynak. Olyan tartalom és forma került felszínre, ami a közösséget szolgálja. Talán ezzel a programmal is rá tudjuk irányítani a figyelmet az összetartozás, a segítségadás fontosságára, és emellett nagyon szép kézműves tárgyak készülnek és válnak ismertté.

A legfrissebb program az *online szakkörök* létrehozása. Ez a mi területünkön új, és nagyon keményen kell érte megdolgozni, de bízunk benne, hogy sikere lesz. A hímzés, a mézeskalácskészítés, a gyöngyfüzés és a csipkeverés területén 30-30 foglalkozásból álló filmsorozat készül el az év végére. Hiszem azt, hogy azért kell online

Komatál kiállítás Lakiteleken 2019-ben

kapcsolatokat kiépíteni, hogy az offline kapcsolatot eredményezzen, vagyis az internet segítségével olyan emberekhez is eljuthatunk, akiket eddig kevésbé tudtunk megszólítani – főleg a fiatalokra gondolok –, akik később talán az interneten kívüli közösségekbe is bekapcsolódnak. A Népművészeti Egyesületek Szövetsége szakmai védnökséget vállalt e projektben.

A Békés Megyei Népművészeti Egyesület és a Nemzeti Művelődési Intézet között is szoros kapcsolat alakult ki.

Együttműködésünk módját egy korábbi modell alapozta meg.

20-30 évvel ezelőtt szerencsém volt Nyugat-Európába, illetve a tengerentúlra is eljutni, ahol kuttattam-kérdezgettem, hogyan és milyen szervezeti formában működik ott a kultúra. Ezen tapasztalatok birtokában 25 évvel ezelőtt fogalmaztam meg először, hogy a kultúra valószínűleg ki fog kerülni a nonprofit szektorba. Ehhez viszont három feltételre van szükség: megfelelő szemléletre, a működést lehetővé tévő jogrendszerre és „pénztárcára”, vagyis finanszírozóra.

A magyar közösségi művelődés történetében a Békés Megyei Önkormányzat kötött első alkalommal közművelődési megállapodást civil szervezettel önkormányzati feladatok ellátására. 2007-ben a megyében működő közösségfejlesztőkkel, a néptáncosokkal, a népi kézművesekkel jött létre együttműködés. A támogatás megteremtette és stabilá tette az egyesületek működési alapját. Akkor, ott mind a három korábban említett feltétel együttállt.

Ám megváltozott a megyei önkormányzatok szerepköre, és ez a támogatás gyakorlatilag megszűnt.

A Nemzeti Művelődési Intézet – a Békés megyei tapasztalatokra alapozva –, ha jól emlékszem, 10-12 civil szervezettel kötött ekkor közfeladat-ellátási megállapodást, köztük a Békés Megyei Népművészeti Egyesülettel is.

Mind a Népművészeti Egyesületek Szövetsége, mind pedig a Békés Megyei Népművészeti Egyesület szoros és folyamatos kapcsolatban áll a Nemzeti Művelődési Intézettel.

H. R.: *A Nemzeti Művelődési Intézet a határon túl is kifejti tevékenységét. Hogyan ítéli meg a Kárpát-medencei helyzetet?*

P. M.: Ezen a területen nem rendelkezem pontos információkkal. Meggyőződésem, hogy az anyaországban lévő kultúraközvetítő szervezeteknek – ezek között van a Nemzeti Művelődési Intézet is – kötelessége együttműködni a külhoniakkal. Példaként említek egy húsz évvel ezelőtti történetet. Létrehoztuk a Határok Nélküli Néprajzi Népfőiskolát, melynek célja az volt – és ma is az, mert még mindig működik –, hogy a határon túl lévőknek segítsünk a néprajzi és a hímzőkultúra tudásátadásában. Jöttek és jönnek a Vajdaságból, Erdélyből, Szlovákiából, Kárpátaljáról. Az említett területen az elméleti és gyakorlati jártasság megszerzése mellett emberi kapcsolatok születtek és születnek, s ez erősíti identitásunkat is. Húsz évvel ezelőtt egyik este a tábortúznél valaki azt mondta a csoportból, „amit Trianon szétválasztott, az Békéscsabán egy hétre összekötődik”.

H. R.: *A közelmúltban készült el az intézet székháza. Milyen benyomások, milyen gondolatok fogalmazódtak meg önben, amikor bejött az épületbe?*

P. M.: A Budapest, Corvin téri épület jelent meg a szemem előtt, hiszen 51 éve dolgozom a szakmában, és az volt mindig a centrum. Az egy palota. Amikor megálltam a lakiteleki épület előtt, elsőre a templom szó fogalmazódott meg bennem, a kis ablakok viszont egy családi házat juttattak az eszembe. Szép épület, azt kívánom, hogy legyen ez a kultúraközvetítők, a kultúrahasználók otthona.

H. R.: *Vannak termek az épületben, amik egykori közművelődési szakemberekről lettek elnevezve. Ismerte őket, dolgoztak együtt az elmúlt félszázados pályája során?*

P. M.: Igen, ők a kortársaim voltak. Balipap Feri évfolyamtársam volt, sokszor megvitattuk a közművelődés éppen aktuális gondjait, vagy éppen sikereit, jókat tudtunk vitatkozni egymással. A férjem évfolyamtársa volt Kígyós Sanyi, vele nem dolgoztam, de ismertem az életútját.

Aki legközelebb állt a szívemhez, az Beke Pali volt. Vele úgy ismerkedtem meg, hogy valamiért hívnom kellett a Corvin tér 8-ban lévő intézetet; és hívtam 8-kor, fél 9-kor, 9-kor, fél 10-kor, és 10 óra körül egyszer csak megszólal a telefon másik végén Beke Pál. A magam 23 éves lendületével kérdőre vontam: maguknál mikor kezdődik a munkaidő? Ez volt az első találkozásunk, később fél éjszakákat beszélgettünk végig a közművelődés helyzetéről, arról, hogy mit lehetne tenni.

Ott voltunk jó pár Békés megyei népművelővel együtt, amikor Hajóson a nyitott házról beszélgettünk, ami nekem meghatározó élményem volt. Talán akkor döbbentem rá, hogy a kultúra, a művelődés az nem egy szűk terület, hanem maga az életünk. Arra vállalkoztunk mi kultúraközvetítők – és talán ma is arra vállalkoznak –, hogy próbáljuk meg szolgálni a kultúrát és az embereket. Palival erről is sokat beszélgettünk, hogy milyen szerepe lehet egy közművelődési szervezetnek, egy intézménynek ebben a folyamatban, hogyan tudja a helyi társadalmat alakítani. Mikor második alkalommal lett az intézet igazgatója, eljött Békéscsabára, és majdnem egy egész napot átbeszélgettünk. Arra volt kíváncsi, hogyan látom kétszáz kilométerről a Corvin tér 8-at, és elmondta, ő hogy látja a megyei művelődési központokat. Amiket egyébként nem nagyon szeretett. Én mindig

XX. Körös-völgyi Sokadalom – Gálaműsor a tószínpadon

arról vitatkoztam vele, hogy nem a szervezet és nem az épület az, ami meghatározó, hanem azok az emberek, akik benne vannak, és akik gondolkodnak, dolgoznak.

H. R.: *A múlt felidézését követően tekintsünk előre. Hogyan képzeled el a jövőt a kultúrában, a népművészetben? Hogyan szeretné látni?*

P. M.: Azt gondolom, hogy minden településen kell egy-két közösségi ház, amelyben az emberek jól érzik magukat. Szeretnék ilyen otthonokat látni minden településen. Kisebb falvakban egyet, nagyobb településen többet. Jó lenne, ha a városokban különböző szakosított közösségi házak működnének. Fogalmazhatok úgy, hogy minden nagyobb városban kell egy „székesegyház” – a kultúra passzív befogadására, a nagyközönségi összejövetelekre – és mellé kell több „imaház”, ami területi, illetve egy-egy tevékenységre szakosított közösségi házakat jelent.

Az egy-egy tevékenységre – például népi kézművességre – szakosított közösségi házakba az azonos érdeklődési körű emberek járnak. Úgy gondolom, hogy az azonos érdeklődésre épített kö-

zösségek tudnak sokáig fennmaradni. Ilyen közösségi tereket képelek magam elé. És azt képzelem, hogy rengeteg ember, rengeteg közösség dolgozik ott és szervezi a maga kis életét.

A jövő közösségi tereiben, elképzeléseim szerint nem lesz különbség támogatottságban, mind-egy, hogy az önkormányzati vagy civil fenntartású. Ha a közösséget szolgálja, akkor kap működési támogatást.

Sok településen lesz népművészeti alkotóház. A tárgyi anyanyelvünket sokan beszéljük. A népi kézművesség különböző területein sok közösség működik, sokan alkotnak olyan, a népművészetben gyökerező tárgyakat, amelyet a XXI. századi ember használ vagy hord. Azt

gondolom, mindenkinek meg kell ismernie a tárgyi anyanyelvünket csakúgy, mint a zeneit.

Én a népi kézművességet csodának tartom. Kisugárzása van, azt a közösségi lét érzését hozza elő, amelyben megszületett. A XVIII. században nagycsaládi és faluközösségek működtek, önmaguk irányították magukat egy adott településen az emberek, ennek a kornak a terméke ez a kultúra. És aki ezzel a kultúrával foglalkozik, maga is közösségi emberré válik.

S végül az is a vízióm, hogy a jövőben a közösségi művelődésben rengeteg hálózat működik, és ezek a hálózatok összekapcsolódnak, kölcsönösen segítik egymást és hatékonyabban szolgálják a társadalmat építő embereket.

PÁL MIKLÓSNÉ a Kossuth Lajos Tudományegyetemen végzett közművelődési és népművelési előadónaként. 1969-ben kezdett dolgozni a Békés Megyei Művelődési Központban. Innen, első munkahelyéről ment nyugdíjba 2007-ben, azonban a munkát nem hagyta abba, nyugdíjas éveiként rendkívül aktívan telnek, hajnaltól késő estig tevékenykedik a közérdekben, a civil szférában, önkéntes és választott tisztségeiben. A szakmában eltöltött ötven év alatt a közművelődés szinte valamennyi területével foglalkozott, a népművészet áll hozzá a legközelebb. Munkásságát több kitüntetéssel ismerték el. 1990-től a Békés Megyei Népművészeti Egyesület elnöke. 1992-ben választották meg a Népművészeti Egyesületek Szövetsége egyik alelnökének, 2003-tól a szövetség elnöki tisztségét tölti be.